

Halit Aşlar

Doç. Dr., Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Bişkek/Kırgızistan
Assoc. Prof. Dr., Kırgızistan Türkiye Manas University/Faculty of Literature, Bişkek/Kırgızistan
eposta: halit.aslar@manas.edu.kg

<https://orcid.org/0000-0003-3223-5907> - RorID: <https://ror.org/04frf8n21>

Erdal Aydoğmuş

Doç. Dr., Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Bişkek/Kırgızistan
Assoc. Prof. Dr., Kırgızistan Türkiye Manas University/Faculty of Literature, Bişkek/Kırgızistan
eposta: erdal.aydogmus@manas.edu.kg

<https://orcid.org/0000-0002-7642-7807> - RorID: <https://ror.org/04frf8n21>

Atıf/Citation: Aşlar, H. & Aydoğmuş, E. 2024. Anlam, Yapı ve Söz Dizimi Bakımından Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Deyimler. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/41, 486-502.
<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1558499>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	30.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	21.11.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.12.2024

ANLAM, YAPI VE SÖZ DİZİMİ BAKIMINDAN KIRGIZ TÜRKÇESİNDE
KADIN KONULU DEYİMLER

Öz

Dilin temel söz varlığını oluşturan deyimler, konuşulan dilin en önemli dil birliğidir. Deyimler sözlü ve yazılı anlatımda etkili bir biçimde duyguları ifade etme konusunda dile zenginlik katmaktadır. Deyimler özellikle hem az sözle çok şey anlatmak hem de anlatıma bir ahenk, bir güç kazandırmak açısından son derece önemli dil parçalarıdır. Dilin bir parçası olan deyimlerle ilgili olarak birtakım çalışmalar yapılmakta, yapılan çalışmalar arasında lehçeler arası çalışmalar da bulunmaktadır. Kuzey-Batı Türk lehçeleri grubunda yer alan Kırgız Türkçesindeki deyimlerle ilgili çeşitli çalışmaların olduğu bilinmektedir. *Kadın* sosyal hayatın her alanında kendini göstermektedir. Geçmişten günümüze destanlarda, masallarda, şarkılarda, şiirlerde, ninnilerde olmak üzere birçok edebî türde *kadına* yer verilmiştir. Türk tarihinin çeşitli dönemlerinde savaşlarda da kahraman Türk kadınıyla karşılaşmaktadır. Bu çalışmada Kırgız Türkçesindeki deyimler taranarak kadın konulu deyimler tespit edilmiştir. Tarama sonucunda tespit edilen deyimler, önce Türkiye Türkçesine aktarılmış daha sonra bu deyimler, anlam, yapı ve söz dizimi bakımından incelenmiştir. İncelemenin sonucunda Kırgız Türkçesindeki kadın konulu deyimlerin anlamsal, yapısal ve söz dizimsel özellikleri hakkında fikir sahibi olunması amaçlanmıştır. Ayrıca incelenen deyimlerde kadına yüklenen nitelikler değerlendirildiğinde Kırgız kültürünün kadına bakışı hakkında fikir sahibi de olunmuştur.

Anlam, Yapı ve Söz Dizimi Bakımdan Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Deyimler

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, deyim, kadın, Kırgız Türkçesinde kadın konulu deyimler.

IDIOMS ABOUT WOMEN IN KYRGYZ TURKISH IN TERMS OF MEANING, STRUCTURE AND SYNTAX

Abstract

Idioms, which constitute the basic vocabulary of the language, are the most important linguistic unity of the spoken language. Idioms add richness to the language in expressing emotions effectively in oral and written expression. Idioms are extremely important part of language, especially in terms of expressing a lot with few words and adding harmony and power to the expression. Some studies are being carried out about idioms that are a part of the language, and among the studies carried out there are also cross-dialect studies. It is known that there are various studies about idioms in Kyrgyz Turkish, which is in the group of North-West Turkish dialects. Women show themselves in every aspect of social life. From past to present, women have been featured in many literary genres, including epics, fairy tales, songs, poems and lullabies. In various periods of Turkish history, heroic Turkish women are encountered in wars. In this study, idioms on the subject of women were identified by scanning the idioms in Kyrgyz Turkish. The idioms identified as a result of the scanning were first translated into Turkey Turkish and then these idioms were examined in terms of meaning, structure and syntax. As a result of the analysis, it is aimed to have an idea about the semantic, structural and syntactic features of women-themed idioms in Kyrgyz Turkish. In addition, when the qualities attributed to women in the examined idioms are evaluated, an idea is gained about the Kyrgyz culture's view of women.

Keywords: *Kyrgyz Turkish, idiom, woman, idioms about women in Kyrgyz Turkish.*

Giriş

Dilin söz varlığını oluşturan deyim, dilin en önemli temel taşlarındandır. Deyimler dilin zenginliğini göstermekle birlikte o dili konuşan milletin tarihi, kültürü, yaşantısı gibi konular hakkında da fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır.

Deyimler hem sözlü anlatımda hem de yazılı anlatımda duyguları daha etkili bir biçimde dile getirmede, ifadelerin daha güçlü olmasında, önemli bir rol oynamaktadır.

Deyim, Türkçe Sözlük'te şöyle tanımlanmıştır: "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir:" (2011: 651).

Türkiye Türkçesindeki deyim sözcüğünün Kırgız Türkçesindeki karşılığı Türk Dünyası Gramer Terimleri Sözlüğünde "körköm söylöm" (Naskali Gürsoy 1997: 32) şeklinde geçmektedir.

Deyim, ayrıca Türkçe- Kırgızca Sözlük'te "1. kep, aytım, söz, 2. idioma, frazeologizm." (Cumakunova 2005: 192) olarak verilmiştir.

Yukarıda belirtilen sözlükte geçen terimlerin açıklaması Kırgız Tilinin Sözdüğü (KTS) 2011 adlı çalışmada şöyle yapılmıştır:

Kep, “Sözlü olarak söylenen düşünce, fikir, insanların birbirlerine söyledikleri sözler.” (KTS. I, 2011: 834). Aytım, “Konuşulan söz, birisinin söyledikleri.” (KTS. I 2011: 64). Söz, “Konuşurken duygu ve düşünceleri, objektif bir şekilde sesler aracılığıyla ifade eden sözcükler bütünü (KTS. I 2011: 446). İdioma, “İki ya da ikiden fazla sözcükten meydana gelen genellikle gerçek anlamının dışında mecaz anlamda kullanılan sadece o dile ait olan, sözcükleri birbirinden ayrılmayan, değişmeyen kalıplaşmış sözler.” (KTS. I 2011: 652). Frazelogizm, “Fikir alışverişinde sabit kalıp sözlerden oluşan anlamlı, duygusal hususiyete sahip dilin parçalanamayan kalıplaşmış sözler bütünüdür.” (KTS. I 2011: 682).

Deyim hakkında yapılan çalışmalarda deyim tanımı, içeriği ve konusuyla ilgili birçok açıklama yapılmıştır. Deyim, Aksan’a göre “Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamda kullanılmasıyla oluşan sözdür.” (2000: 35)

Atasözleri ve deyimler hakkında çalışmaları bulunan Ömer Asım Aksoy deyimle ilgili olarak: “Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyim sözcükleri değiştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa başka sözcükler konulmaz ve deyim söz dizimi bozulamaz.” (1988: 38) şeklinde görüş bildirmektedir.

Deyimler dilin zenginliğinin bir parçasını oluşturmakta olup o dili konuşan milletin tarihi geçmişi, yaşam tarzı, örf ve adetleri gibi konularda da bilgi vermektedir. Bu durumla ilgili olarak Duman ve Sorokina, Deyimlerin tek başına incelenmesi bile bir dilin zenginliği, ifade gücü, o dilin kullanıcısı olan milletin kültürü, yaşam tarzı gibi konularda birçok veriye ulaşılmasını sağlamaktadır.” (2017: 114) görüşüne yer vermişlerdir.

Deyimler hakkında Biray da şunları ifade eder: “Hem yapı hem de anlam bakımından çok eskiden kalıplaşmış birer dil malzemesi olan deyimler, konuştuğumuz sıradaki fikir akışımıza göre yeniden düzenlenemezler. Cümlede anlam ve dizilişlerine göre tek kelime gibi görev yaparlar.” (2005: 123).

Kırgız Türkçesinde Deyimlerle İlgili Yapılan Çalışmalar

Kırgız Türkçesinde yer alan deyimlerle ilgili birtakım çalışmalar yapılmıştır. İlk bilimsel çalışmalar arasında Şükürov’un (1956) *Kırgızca’da Kalıplaşmış Sözcük Grupları*, Osmonov’un (1969) *Kırgızca’da Deyimler*, Egemberdiyev’in (1979) *Manas Destanında Geçen Deyimler* adlı makaleleri bulunmaktadır. Kırgız Türkçesindeki deyimlerle ilgili günümüzde yapılan en kapsamlı sözlük çalışması Cüzökan Osmanova, Kadıralı Konkobayev ve Şeralı Caparov’un (2001) hazırlamış oldukları *Kırgızca Deyimler Sözlüğü* adlı çalışmadır.

Bunlardan başka şu çalışmalar da bulunmaktadır: Nergis Biray'ın Kırgız Türkçesinde Deyimler ve Deyimlerin Sınıflandırılması Üzerine (2005), Kadiyan Boobekova'nın Cürüş-Turuşka Baylanıştuu Kırgızça-Türkçö Frazelogizmder/İnsan Davranışıyla İlgili Türkçe-Kırgızca Deyimler (2013), Mayrambek Orozobayev'in Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Toprak Kelimesini İçeren Deyimlerin Kültürel Dilbilimi Açısından Karşılaştırılması (2013), Nurdin Useev'in Kırgız Türkçesindeki Bazı Deyimleri Açıklamada Eski Türkçenin Yeri ya da Ara Arkaik Kelimeler (2014), Ahmet Güngör'ün Kırgızca Deyimler Sözlüğü (2018), Erdal Aydoğmuş'un Kırgız ve Türkiye Türkçesi Deyimlerinde Kalp/Yürek (2019) ve Kırgız Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Deyimler (At ve İt Örneğinde) (2020), Ekrem Arıkoğlu, Cıldız Alimova, Rahat Askarova, Bilge Kağan Selçuk, Döoletbek Eşkeneov'un Kırgızca-Türkçe Deyimler Sözlüğü (2023), Muhittin Gümüş ve Döoletbek Eşkenov'un Kırgızca Deyimlerde Geçen Güzellik ve Güzel Görünüm ile İlgili Kültürel Algılar (2023).

Türk Toplumunda Kadın

En önemli Türk destanları arasında Dede Korkut başta olmak üzere dünyaca ünlü Manas Destanında "kadın" destanın asli unsuru olarak yerini almıştır. Bu eserlerde Türklerin kadına bakış açısını görmek mümkündür. Bunların dışında tarihi dönemlerde ortaya çıkan değişik Türk destanlarında kadınlar destanların asli unsurlarından olmuştur. Kadınlar destanlarda her zaman aktif rol oynarlar. Buna göre Bars (2008: 172) çalışmasında, "Altay yöresi destanlarında kadınlar son derece aktiftirler. Kadınlar ata biner kılıç kuşanır, ok atar, ava çıkar." şeklinde ifadelerle yer vermekte olup ayrıca Kırgızların Cangıl Mirza, Uygurların Nözügüm, Başkurların Zaya Tülek, Hakasların Altın Arığ kahraman kadın tiplerinden bazıları olduğundan bahsetmektedir.

Kadın kocasına eş, çocuklarına ana, kardeşlerine abla olup eşine, çocuklarına ve kardeşlerine kucak açmış, onlara değer vermiş, onların her zaman yanında olmuştur. Bu özelliğinden dolayı kadın toplum içinde Türk aile yapısı adına önemli bir değerdir.

Türk tarihine baktığımızda kadının kağanla birlikte devlet yönetiminde söz sahibi olduğu görülmektedir. "Kadın devlet yönetiminde de söz sahibiydi. Türk devletinde kagandan sonra ikinci sırayı katun almaktadır. Günümüz Türkçesinde bu adı kadın şeklinde görmekteyiz. Katunlar, kaganlar gibi töre ile katunluk tahtına oturuyorlar ve kagan ile beraber hükümet ediyorlardı. Katunların Kaganlarla birlikte tayin edilmeleri hadisesi Uygur kitabelerinde sıkça geçmektedir. Uygurların ünlü kaganı Moyun Çor, kardeşi Tay Bilge Tutuk'u ortadan kaldırdıktan sonra, katunu ile birlikte Hükümdarlık tahtına oturmuştur." (Gömeç 1996: 89).

Eski Türk toplumunda kadının toplum içinde sosyal statüsünün erkeklerden pek bir farkı olmadığı görülmektedir. "Kadınlar büyük bir serbestliğe sahiptiler ve özel görevler

üstlendiklerinde erkeklerin yapabildiği her işi yapabilirlerdi. Ata binebilir, avlanabilir, dövüşebilir, Şaman ayinleri düzenleyebilirlerdi. Kadınların boyları üzerinde çok etkili oldukları, devlet içinde yüksek görevlere geldikleri dönemler de olmuştur.” (Roux 2013: 138-139).

Eski Türk sosyal hayatında bu denli aktif olan kadınların deyimlerde de sosyal statülerini takip etmek mümkündür. Diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de kadın sözcüğünden oluşan ya da kadını anlatan deyimler bulunmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada yer alan kadın konulu deyimlerin tespit edilmesinde Kırgız Sovyet İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü tarafından hazırlanan ve 1980 yılında İlim Basması adlı yayınevinden çıkan *Kırgız Tilinin Frazeologiyalık Sözdüğü* ile Cüzökan Osmanova, Kadıralı Konkobaev ve Şeralı Caparov’un hazırlamış oldukları Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları arasında 2001 yılında çıkan *Kırgız Tilinin Frazeologiyalık Sözdüğü* adlı kitaplardan faydalanılmıştır.

Doküman analizi ile bahsi geçen sözlüklerin taranmasıyla tespit edilen deyimler yer aldıkları konu başlıklarının altında alfabetik sıraya göre yazılmıştır. Deyimlerin karşısına parantez içinde büyük harflerle faydalanılan eserin kısaltılmış hali (KTFS¹), eserin basım yılı ve sayfa numaraları gösterilmiştir. Deyimler Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Türkçe anlamları verilen deyimler daha sonra yapı ve söz dizimi bakımından sınıflandırılmıştır.

Anlam Özellikleri Bakımından Kadın Konulu Deyimler

Çalışmanın konusunu oluşturan Kırgız Türkçesinde kadın konulu deyimlerle ilgili tespit edilmiş olan deyimlerin kadınla ilgili farklı özelliklere ait deyimler olduğu görülmektedir. Bu deyimler anlam özellikleri bakımından sınıflandırılarak birkaç başlık altında ele alınmıştır. Anlam özellikleri bakımından *doğum yapmış olan kadınlar için kullanılanlar, doğum yapmamış olan kadınlar için kullanılanlar, bebeğe süt vermenin önemi için kullanılanlar, evli ya da evlenecek olan kadınları anlatmak için kullanılanlar, kadının fiziksel özelliğini anlatmak için kullanılanlar, evlenmemiş kızları anlatmak için kullanılanlar, evlenip ayrılmış olan kadınları anlatmak için kullanılanlar, cezalandırılan kadınlar için kullanılanlar*, adlı başlıklara bölünmüştür.

Anlam Özelliği Bakımından Doğum Yapmış Olan Kadınlar için Kullanılan Deyimler

¹ Kırgız Tilinin Frazeologiyalık Sözlüğü

Anlam, Yapı ve Söz Dizimi Bakımından Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Deyimler

Bu başlık altında doğum yapmış olan kadınlarla ilgili tespit edilen deyimler gösterilmiştir. Doğum yapmış olan kadınlara ilgili 8 deyimle karşılaşılmıştır.

Kök con (KTFS 2001: 307) Hâlsiz, güçsüz, gücü kalmayan çok doğum yapan kadınlar.

Sarı karın (KTFS 1980: 249) Üç ya da dört defa doğum yapmış olan kadın.

Boyunan boşonuu (KTFS 1980: 70) Doğum yapan kadın.

Çöbün süyröö (KTFS 1980: 303) Yeni doğum yapan kadınların tam olarak toparlanamaması.

Kara basuu (KTFS 1980: 144) Doğum esnasında çok kan aktığından kendini kaybederek hafıza kaybına uğrayan albastı hastalığına yakalanan kadın.

Közü bozoruu (KTFS 1980: 172) Doğum esnasında çok kan akmasından dolayı kadının hâlsiz kalması, hafızasını kaybetmesi, hiçbir şeyin farkında olmaması.

Bala bastı boluu (KTFS 1980: 48) Kadının doğum yapıp çocuklarla ilgilenmekten başka şeylere vakit ayıramadığını hep evde olduğunu anlatmaktadır.

Eki kolun boruna aluu (KTFS 2001: 505) Doğum yapıp kurtulmak.

Anlam Özelliği Bakımından Doğum Yapmamış Olan Kadınlar için Kullanılan Deyimler

Doğum yapmamış olan kadınları ifade etmek için kullanılan deyimlerin olduğu tespit edilmiştir. Bu başlık altında incelenen deyimler arasında hiç doğum yapmamış olan kadını ifade eden 3, kısır kadını ifade eden 4, hamile olup bebeği karnında ölen kadını ifade eden 1 deyim yer almaktadır.

Kuu ayak (KTFS 2001: 332) / **Kuu baş** (KTFS, 2001: 332) Hiç doğum yapmamış kadın.

Kuu cambaş (KTFS 2001: 332) / **Kuu catın** (KTFS, 2001: 332) / **Kuu sıyrak** (KTFS, 1980: 201) / **Kuu tuyak** (KTFS, 2001: 333) Doğum yapmamış, doğuramayan, kısır kadın.

Kuu etek (KTFS, 2001: 333) Çocuğu olmayan, doğum yapmamış kadın.

Bala saluu (KTFS 2001: 69) / **Bala taştoo** (KTFS 2001: 69) Doğum vakti gelmeden önce karnında bebeği ölen kadın.

Sogonçoğu kanaboo (KTFS 1980: 251) Doğum yapmamış kadın.

Anlam Özelliği Bakımından Bebeği Süt Vermenin Önemi Anlatmak için Kullanılan Deyimler

Türk toplumunda kadın kutsaldır. Kadının kutsal sayılmasının sebeplerinden biri de kadının çocuk dünyaya getirmesi, anne olmasıdır. Anne dünyayı getirdiği çocuğuna süt verip sütüyle besler. Türkiye Türklerinde olduğu gibi diğer Türk boylarında da *süt hakkı* adlı bir gelenek bulunmaktadır. Bu gelenekle ilgili 1, çocuğun olumlu işler yapmasından dolayı anneyi razı etmekle ilgili 1, annenin çocuğuna sütünü helal etmesiyle ilgili 3, annenin çocuğuna sütünü, hakkını helal etmemesiyle ilgili 2 deyim bulunmaktadır.

Süt akı (KTFS 1980: 259) Gelinin annesine dünürleri tarafından verilen mal-mülk ya da para, süt hakkı için gerçekleştirilen adet.

Ak sütün aktoo (KTFS 1980: 29) Yapmış olduğu güzel işlerle annesini razı etmek.

Ak sütün keçüü (KTFS 1980: 29) / **Ene sütün keçüü** (KTFS 1980: 29) / **Sütün keçüü** (KTFS 1980: 29) Annenin çocuğuna annelik hakkını helal etmesi.

Ak sütüne koyuu (KTFS 1980: 29) Annenin çocuğuna sütünü helal etmemesi.

Emçek sütüm ak kılam (KTFS 1980: 317) Annelik hakkını helal etmemek.

Anlam Özelliği Bakımından Evli ya da Evlenecek Olan Kadınları Anlatmak için Kullanılan Deyimler

Bu başlık altında toplam 5 deyim yer almaktadır. Burada yer alan deyimler arasında ilk defa evlenecek olan ve daha önce evlenmiş fakat dul olan kadınları belirtmek için kullanılmaktadır.

Baş aluu (KTFS 2001: 75) Evlenmek, ilk defa gelin sahibi olmak.

Baş bayloo (KTFS 2001: 75) / Genç kız ya da dul kadının rızası olsa da olmasa da bir erkekle evlendirilmesi.

Ak cooluguñ başıñan tüşpösün (KTFS 1980: 27) Yeni evlenen gelinlere her şeyin tam olsun, kötü gün görme, eşinle birlikte yaşlan anlamında söylenen söz.

Kuş boo bek bolsun (KTFS 2001: 334) Yeni evlenen gelin ve damadı kutlamak için söylenen söz.

Taş tüşkön cerinde oor (KTFS 1980: 270) Evlenen kızlara gittiğin yer artık evin yurdun olsun şeklinde söylenen söz.

Anlam Özelliği Bakımından Kadının Fiziksel Özelliğini Anlatmak için Kullanılan Deyimler

Kadının fiziksel özelliklerini belirtmek için kullanılan toplam 11 deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen bu deyimlerin kadının güzelliğini ifade etmede kullanıldığı

Anlam, Yapı ve Söz Dizimi Bakımından Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Deyimler

görülmektedir. Bu deyimlerin kurulmasında *bel*, *göz*, *ağız* organ adlarından da faydalandığı görülmektedir.

Ayça bel (KTFS 2001: 31) / **Burañ bel** (KTFS 2001: 121) / **Kıpça bel** (KTFS 1980: 211) / **Kumurska bel** (KTFS, 1980: 198) İpince güzel belli kadın.

Kumar köz (KTFS 1980: 198) Kendisine bakan erkeği etkileyen, naz yapan, güzel kadın ya da genç kız.

Oymok ooz (KTFS 1980: 224) Ağız küçük, güzel kadın.

Ay camalduu / **Ay cüzdüü** / **Ay ırayluu** (KTFS 1980: 25) Ay gibi güzel, ay parçası, çok güzel.

Boto köz (KTFS 2001: 117) Güzel, iri gözlü olan kadın.

Ay dese-arkı cok, kün dese-körkü cok (KTFS 1980: 25) Kadının aşırı derecede güzel olduğu, güzelliğiyle yarışacak kimsenin olmadığı anlamında.

Anlam Özelliği Bakımından Evlenmemiş Kızları Anlatmak için Kullanılan Deyimler

Evlenmemiş kızlarla ilgili deyimlerin yer aldığı bu başlıkta toplam 4 deyimle karşılaşmıştır. Bu deyimlerden evlenmemiş genç kızları, evlenme yaşı geçtiğinden evde kalmış kızları ve ömür boyu evlenmemiş bekâr olan hem kadın hem de erkeği tarif etmek için kullanılan deyimler bulunmaktadır. *Tak ötüü* deyimi hem kadın hem de erkek için bekâr anlamında kullanılmaktadır.

Beş kökül (KTFS 2001: 104) Yetişkin, daha evlenmemiş genç kız.

Kara dalı (KTFS 1980: 145) / **Kuu dalı** (KTFS, 1980: 145) Evlenme yaşı geçmiş, evde kalmış olan kızlar.

Tak ötüü (KTFS 1980: 262) Ömür boyu evlenmemek, bekâr kalmak anlamından hem kadın hem de erkek için.

Anlam Özelliği Bakımından Evlenip Ayrılmış Olan Kadınları Anlatmak için Kullanılan Deyimler

Bu başlıkta evlenip daha sonra ayrılmış olan dul kadınları ifade etmek için kullanılan 1 deyim yer almaktadır.

Bir bazardan ötkön (KTFS 2001: 106) Evlenip ayrılan, dul kadınlar.

Anlam Özelliği Bakımından Cezalandırılan Kadınlar için Kullanılan Deyimler

Yapmış oldukları kötü bir şeyden dolayı kadının cezalandırıldığını anlatmak için kullanılan deyimler de bulunmaktadır. Bu deyimlerden aynı anlamda 2 farklı şekilde kullanılan 2 farklı deyim tespit edilmiştir.

Çıçırkanakka bölöö (KTFS 2001: 489) / **Çırkanakka bölöö** (KTFS, 2001: 489) Eşini aldattığı sanılan kadınları ya da büyük suç işlemiş olan kişileri elbiselerini çıkartıp suya yatırarak cezalandırmak.

Çolok baytal kılıu (KTFS 2001: 481) / **Çolok baytalga mingizüü** (KTFS 2001: 481) Kocasına karşı yanlış yapan, kocasını beğenmeyen kadınların saçını kesip kısrağa ters bindirerek kadını ailesinin evine götürmek.

Yapı ve Söz Dizimi Özellikleri Bakımından Deyimler

Kırgız Türkçesinde “kadın” sözcüğüyle kurulan deyimlerin çoğunun iki kelimedenden oluşan söz öbekleri olduğu görülmektedir. Bunların dışında başta üç kelimedenden oluşan deyimler olmak üzere üçten fazla kelimedenden oluşan deyimler de bulunmaktadır.

İncelenen deyimlere bakıldığında dikkat çeken bir durum da deyimlerin çoğunun “isim+ mastar hâlindeki fiil” şeklinde olmasıdır. Bunun dışında incelenen deyimler arasında yapısında fiil unsuru bulunmayan deyimler de tespit edilmiştir. Bu şekildeki deyimler farklı kiplerde çekimlenmiş cümle kurulumundaki deyimlerdir.

İki Sözcükten Oluşan Yapısında Fiil Unsuru Bulunmayan Deyimler

Bu başlık altında incelenen deyimlerin sayısının diğer başlıklar altında incelenen deyimlerin sayısından fazla olduğu görülmektedir. Sayı bakımından en çok deyim yer aldığı bu başlıkta toplanan deyimler aşağıda verilmiştir.

Ak cooluk (KTFS 1980: 27) / **Ak eleçek** (KTFS 2001: 33) / **Oçok eesi** (KTFS 2001: 397)
Kadın, eş, gelin.

Ayça bel (KTFS 2001: 31) / **Burañ bel** (KTFS 2001: 121) / **Kıpça bel** (KTFS 1980: 211) / **Kumurska bel** (KTFS, 1980: 198) İpince güzel belli kadın.

Başı açık (KTFS 1980: 54) Bekâr, sözü kesilmemiş kadın, yeni bir evlilik yapacak olan dul kadın.

Beş kökül (KTFS 2001: 104) Yetişkin, daha evlenmemiş genç kız.

Caş ayalmet (KTFS 2001: 160) Çoluk çocuk sahibi, küçük çocuğu çok olan kadın.

Cesir doo (KTFS 1980: 101) Eşinden ayrılan kadının ailesinden önceden verilmiş olan başlık parasının talep edilmesi.

Cetim akı (KTFS 1980: 102) Evli kadının kocasını terk etmesi durumunda kadının ailesinden talep edilen maddi hak.

Cez kempir (KTFS 1980: 95) / **Cez tumsuk** (KTFS 1980: 95-96) / **Mastan kempir** (KTFS, 1980: 217) Masallardaki korkunç görünümlü, vicdansız yaşlı kadın, cadı.

Cez oymok (KTFS 1980: 95) Elbise dikmek, dikiş, nakış, oya gibi işler konusunda oldukça başarılı olan kadın.

Çal çigar (KTFS 2001: 473) Kız verme ile ilgili uygulanan örf ve adetleri anlatmak için kullanılmaktadır.

Eki kabat (KTFS 2001: 505) / **Eki kat** (KTFS, 1980: 314) / **Koş kabat** (KTFS, 1980: 163) Hamile, gebe kadın.

Kara dalı (KTFS 1980: 145) / **Kuu dalı** (KTFS, 1980: 145) Evlenme yaşı geçmiş, evde kalmış olan kızlar.

Kayçı kuda (KTFS 1980: 137) Kız alıp, kız veren aileler, dünürler.

Kırk cılkı (KTFS 1980: 212) Yeni doğan bebeğin cinsiyetinin kız olduğu anlamına gelmektedir.

Kol bala (KTFS 2001: 270) Küçük yaştan başlayarak birinin elinde büyüyen çocuk ya da gelin.

Kök con (KTFS 2001: 307) Hâlsiz, güçsüz, gücü kalmayan çok doğum yapan kadınlar.

Kumar köz (KTFS 1980: 198) Kendisine bakan erkeği etkileyen, naz yapan, güzel kadın ya da genç kız.

Kuu ayak (KTFS 2001: 332) / **Kuu baş** (KTFS, 2001: 332) Hiç doğum yapmamış kadın.

Kuu cambaş (KTFS 2001: 332) / **Kuu catın** (KTFS, 2001: 332) / **Kuu şıyrak** (KTFS, 1980: 201) / **Kuu tuyak** (KTFS, 2001: 333) Doğum yapmamış, doğuramayan, kısır kadın.

Kuu etek (KTFS, 2001: 333) Çocuğu olmayan, doğum yapmamış kadın.

Kül oyron (KTFS 2001: 337) Kadınların genç yaşta ölen kocaları için ağıt yakarken ölen kocaları için kullanmış oldukları sıfat.

Oymok ooz (KTFS 1980: 224) Ağız küçük, güzel kadın.

Sarı karın (KTFS 1980: 249) Üç ya da dört defa doğum yapmış olan kadın.

Söök öçtü (KTFS 1980: 256) Kendi soyundan gelin almış olan kaynana ile gelinin arasındaki anlaşmazlık.

Süt akı (KTFS 1980: 259) Gelinin annesine dünürleri tarafından verilen mal-mülk ya da para, süt hakkı için gerçekleştirilen adet.

Umay ene (KTFS 2001: 461) Çocukları birçok hastalık ve musibetten koruyan kişi.

Masterla Biten İki Sözcükten Oluşan Deyimler

Bu başlık altında yer alan deyimlerin sayı olarak diğer başlıklar altında yer alan deyimlere göre ikinci sırada yer almaktadır. Masterla biten iki sözcükten oluşan deyimler şunlardır:

Ala kaçuu (KTFS 2001: 39) Yetişkin bir kızın razı olup olmamasına bakmaksızın erkek tarafından kızın kaçırılması.

Ay camalduu / Ay cüzdüü / Ay çırayluu (KTFS 1980: 25) Ay gibi güzel, ay parçası, çok güzel.

Bala saluu (KTFS 2001: 69) / **Bala taştoo** (KTFS 2001: 69) Doğum vakti gelmeden önce karnında bebeği ölen kadın.

Baş aluu (KTFS 2001: 75) Evlenmek, ilk defa gelin sahibi olmak.

Baş bayloo (KTFS 2001: 75) / Genç kız ya da dul kadının rızası olsa da olmasa da bir erkekle evlendirilmesi.

Başın açuu (KTFS 1980: 57) Nişanlı kızın nişanını bozmak, eşinden ayrılmış ya da eşi ölmüş kadının evlenmesine izin vermek.

Bosogo atto (KTFS 1980: 70) Gelin gittiği evde yaşamaya başlayan kadın.

Başın attoo (KTFS 1980: 57) Kocasını beğenmediği için terk ederek başka bir erkeğe giden kadın.

Boto köz (KTFS 2001: 117) Güzel, iri gözlü olan kadın.

Boyuna bütüü (KTFS 1980: 70) / **Koş boyluu** (KTFS, 1980: 163) / **Kursak kötörüü** (KTFS, 1980: 199) Hamile kadın.

Boyunan boşonuu (KTFS 1980: 70) Doğum yapan kadın.

Boyunan tüşüü (KTFS 1980: 70) Hamile kadının karnında bebeğin ölmesi ya da kadının düşük yapması.

Anlam, Yapı ve Söz Dizimi Bakımdan Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Deyimler

Car körüşüü (KTFS 1980: 94) Gelin ve damadın birbirine sırtını vererek boyunlarını çevirme yoluyla birbirlerini öpmeye çalıştıkları bir oyun.

Cıgaç tüşürüü (KTFS 2001: 196) Düğün adetleri çerçevesinde damat evi tarafından hazırlanmış olan çadırın kafesinin kız evine götürülmesi.

Çıçırkanakka bölöö (KTFS 2001: 489) / **Çırkanakka bölöö** (KTFS, 2001: 489) Eşini aldattığı sanılan kadınları ya da büyük suç işlemiş olan kişileri elbiselerini çıkartıp suya yatırarak cezalandırmak.

Çöbün süyröö (KTFS 1980: 303) Yeni doğum yapan kadınların tam olarak toparlanamaması.

Çünçü basuu (KTFS 2001: 484) Hamile kadınların hamileliğinin yarısını tamamladıkları dönemde kalça kemiklerinin ağrması nedeniyle aksak yürümeleleri ya da hiç yürüyememeleri.

Eteginen calgoo (KTFS 1980: 320) / **Köz caruu** (KTFS, 1980: 168) Doğurmak, çocuk dünyaya getirmek, çocuk sahibi olmak.

Eti ooruu (KTFS 1980: 321) / **Eti oorup kaluu** (KTFS, 2001: 516) Doğum sancısının başlaması.

Kara basuu (KTFS 1980: 144) Doğum esnasında çok kan aktığından kendini kaybederek hafıza kaybına uğrayan albastı hastalığına yakalanan kadın.

Kara kiyinüü (KTFS 2001: 250) / **Kara kiyüü** (KFTS 2001:250) Kara örtü takıp kara elbise giyerek yas tutan kadın.

Közü bozoruu (KTFS 1980: 172) Doğum esnasında çok kan akmasından dolayı kadının hâlsiz kalması, hafızasını kaybetmesi, hiçbir şeyin farkında olmaması.

Otko kirgizüü (KTFS 2001: 394) / **Otko kiyirüü** (KTFS 1980: 236) Yeni gelinin kocasının akrabaları tarafından evlerine davet ederek misafir etmeleri.

Sogonçoğu kanaboo (KTFS 1980: 251) Doğum yapmamış kadın.

Söykö saluu (KTFS 1980: 254) Nişan yapmak, gelinin kulağına küpe takmak.

Tak ötüü (KTFS 1980: 262) Ömür boyu evlenmemek, bekâr kalmak anlamından hem kadın hem de erkek için.

1.1. Masterla Biten İki Den Fazla Sözcükten Oluşan Deyimler

Tespit edilen deyimler arasında mastarla biten ikiden fazla sözcükten oluşan deyimlerin iki sözcükten oluşan mastarla biten deyimlere göre sayı olarak daha az olduğu görülmektedir. Bu deyimler aşağıda gösterilmiştir.

Ak sütün aktoo (KTFS 1980: 29) Yapmış olduğu güzel işlerle annesini razı etmek.

Ak sütün keçüü (KTFS 1980: 29) / **Ene sütün keçüü** (KTFS 1980: 29) / **Sütün keçüü** (KTFS 1980: 29) Annenin çocuğuna annelik hakkını helal etmesi.

Ak sütüne koyuu (KTFS 1980: 29) Annenin çocuğuna sütünü helal etmemesi.

Ay күнүнө cetüü (KTFS 1980: 25) Doğum yapmak vakti yaklaşmış olan kadınlar.

Bala bastı boluu (KTFS 1980: 48) Kadının doğum yapıp çocuklarla ilgilenmekten başka şeylere vakit ayıramadığını hep evde olduğunu anlatmaktadır.

Başka baş koşuluu (KTFS 2001: 79) Aile sahibi olmak, gelin almak.

Coolugu ıldıy tüşüü (KTFS 1980: 106) Kocasını kaybetmiş olan kadının yasta olması.

Çolok baytal kılıu (KTFS 2001: 481) / **Çolok baytalga mingizüü** (KTFS 2001: 481) Kocasına karşı yanlış yapan, kocasını beğenmeyen kadınların saçını kesip kısrağa ters bindirerek kadını ailesinin evine götürmek.

Eki kolun boruna aluu (KTFS 2001: 505) Doğum yapıp kurtulmak.

Elik sütün beruu (KTFS 1980: 316) / **Emçek sütün bebece da, elik sütün berüü** (KTFS 2001: 508) Kendi doğurmamış olsa da bir çocuğa kendi çocuğu gibi bakmak, kendi çocuğundan ayırmamak, kendi çocuğu gibi büyütmek.

Emçek sütün aktoo (KTFS 1980: 317) Ülkesi için büyük hizmetler yaparak annesi ve ülke insanları tarafından takdir edilmek.

Etek ceñi cayılıu (KTFS 1980: 321) İnsanın çocuk sahibi olması, soyunun devam etmesi.

Kara eleçek kılıu (KTFS 2001: 255) Erkeklerin hepsini öldürüp kadınları dul bırakarak kadınların karalar bağlaması.

Köçüğün cerden albo (KTFS 1980: 189) Arka arkaya birkaç defa çocuk dünyaya getiren kadınlar.

Oozu-murdunan çıguu (KTFS 2001: 382) Hamile kadının doğum yapmasına çok az kaldığını belirtmek.

Cümle Biçimindeki Deyimler

Cümle biçimindeki deyimler sayı olarak diğer başlıklar altında yer alan deyimlere göre en az olan grubu oluşturmaktadır. Cümle biçiminde tespit edilmiş olan kadın konulu deyimler aşağıda sıralanmıştır.

Ak cooluğuñ başıñan tüspösün (KTFS 1980: 27) Yeni evlenen gelinlere her şeyin tam olsun, kötü gün görme, eşinle birlikte yaşlan anlamında söylenen söz.

Arkañdı mal bassın, aldındı bala bassın (KTFS 2001: 49) Hem mal mülk sahibi hem de çocuk sahibi olarak mutluluk içinde yaşaması için genellikle gelinlere söylenen söz.

Ay dese-arkı cok, kün dese-körkü cok (KTFS 1980: 25) Kadının aşırı derecede güzel olduğu, güzelliğiyle yarışacak kimsenin olmadığı anlamında.

Bir bazardan ötkön (KTFS 2001: 106) Evlenip ayrılan, dul kadınlar.

Boorun carıp çıkkın (KTFS 2001: 116) Doğurmuş olduğu, öz evladı, kendi kanı, kendi canı.

Caman katın, caş bala (KTFS 1980: 85) Evde küçük çocuklarla genç kadının olduğu, zorluklar karşısında karşı koyacak yetişkin bir erkeğin olmaması.

Emçek sütüm ak kılam (KTFS 1980: 317) Annelik hakkını helal etmemek.

Eşik açıp, beşik türtkön (KTFS 1980: 322) Eşinden ayrılmış olan kadınlar.

Kızılı kızıl, ağı ak (KTFS 2001: 346) Her yönüyle eksiksiz, kusursuz kadın.

Köşögön kögörsün (KTFS 1980: 189) Bahtın açık olsun, işlerin rast gitsin, eşinle birlikte mutlu yaşa anlamında yeni evli çiftlere ya da gençlere söylenmektedir.

Köz açıp körgön (KTFS 1980: 164) İlk doğan çocuk ve ilk alınan gelin.

Kuş boo bek bolsun (KTFS 2001: 334) Yeni evlenen gelin ve damadı kutlamak için söylenen söz.

Menin kolum emes, umay enenin kolu (KTFS 2001: 360) Genellikle çocukları tedavi etmede ve kadınların doğum yapma esnasında halk inancına göre okuyup üfleyerek söylenen bir söz.

Ooz açıp öpkön, köz açıp körgön (KTFS 2001: 378) İlk çocuk ya da ilk gelin.

Ölögündü köröyün (KTFS 2001: 404) / **Ölök-tirigindi köröyün** (KTFS 2001: 404) Kadınların sinirlendiği zaman ölünü göreyim şeklinde söylemiş oldukları söz.

Taş tüşkön cerinde oor (KTFS 1980: 270) Evlenen kızlara gittiğin yer artık evin yurdun olsun şeklinde söylenen söz.

Sonuç

Kadın konulu toplam 113 deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimlerden 41 tanesi iki sözcükten oluşan yapısında fiil unsuru bulunmayan deyimler, 36 tanesi mastarla biten iki sözcükten oluşan deyimler, 19 tanesi mastarla biten ikiden fazla sözcükten oluşan deyimler, 17 tanesi cümle biçimindeki deyimlerdir.

Yapısında fiil unsuru bulunan deyimlerden 36 tanesi iki sözcükten, 17 tanesi 3 sözcükten, 1'er tanesi de 4 ve 6 sözcükten oluşmaktadır.

Cümle kuruluşundaki deyimlerden ise 2 tanesi 2 sözcükten, 4 tanesi 3 sözcükten, 7 tanesi 4 sözcükten, 3 tanesi 6 sözcükten, 1 tanesi de 8 sözcükten meydana gelmektedir.

İncelenen deyimler arasında kelime grupları bakımından sıfat tamlaması kuruluşunda olan deyimlerin daha çok olduğu görülmüştür. Belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması kuruluşunda olan deyimler ise sıfat tamlaması kuruluşundakilerden sonra en sık rastlanan kelime grupları olmuştur.

Cümle kuruluşundaki deyimler arasında hem isim cümlesi hem de fiil cümlesi kuruluşunda olanlar bulunmaktadır. Cümle kuruluşundaki deyimlerin çoğu olumlu cümle şeklindedir. Sadece 4 tane deyim olumsuz cümle kuruluşunda olduğu görülmektedir.

Bildirme kiplerinden daha çok belirli geçmiş zaman ve geniş zamanın kullanıldığı, cümle kuruluşundaki deyimler arasında ayrıca tasarlama kiplerinden dilek ve istek kipiyle kurulmuş olan cümle kuruluşundaki deyimler de yer almaktadır. Cümle kuruluşundaki deyimler genellikle dilek ve temennilerden oluşmaktadır.

Tespit edilen deyimler arasında anlamı aynı farklı şekilde söylenen deyimler de bulunmaktadır. Deyimler anlam açısından bakıldığında kadının hem olumlu hem de olumsuz özellikleri anlatılmaktadır. Bu deyimlerden çoğu kadının olumlu özelliklerini dile getirmekle birlikte incelenen deyimlerden sadece 12'sinde kadının olumsuz özelliklerine değinildiği görülmektedir.

Belirlenen kadın konulu deyimlerden kadının olumlu özelliklerini yansıtan elik sütün beruu/emçek sütün bebece da, elik sütün berüü deyimlerinden ikisi de kendi doğurmamış olsa da bir çocuğa kendi çocuğu gibi bakmak, kendi çocuğundan ayırmamak, kendi çocuğu gibi büyütme anlamında kullanılmaktadır. Bu deyimler kadının öz evladı olmasa da bir çocuğu öz anası gibi bakıp büyütebildiğini göstermekte olup bu da kadının olumlu bir yönünü gözler önüne sermektedir.

Kadının olumlu özelliklerini dile getiren bir başka deyim ise her yönüyle kusursuz, eksiksiz kadını tarif eden kızılı kızıl, ağı ak deyimidir. Dikiş, nakış konusunda yetenekli olan

Anlam, Yapı ve Söz Dizimi Bakımdan Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Deyimler

kadını anlatan cez oymok deyimini de kadın için olumlu anlamda kullanılan bir başka deyimdir. Kadının olumlu yönüne dikkat çeken buna benzer başka deyimler de bulunmaktadır.

Kadın hakkında olumsuz anlamda kullanılan cez kempir/cez tumşuk/mastan kempir deyiminin üçü de karakter olarak masallardaki korkunç görünümü, vicdansız, cadı anlamında kullanılmaktadır. Kadın için olumsuzluk bildiren diğer bir deyim de evlenme yaşı geçmiş, evde kalmış olan kızlar için kullanılan ve 2 farklı söylenişi bulunan kara dalı/kuu dalı deyimleridir.

Doğurganlık özelliği bulunmayan kısır kadınları anlatmak için de aynı anlama gelen fakat 4 farklı şekilde söylenen kuu cambaş/kuu catın/kuu şıyrak/kuu tuyak deyimleri bulunmaktadır.

Toplumunu oluşturan ailenin temeli evlilikle atılmaktadır. Evlilikle birlikte gelin ve kaynana ilişkileri hakkında olumsuz bir durumu bildirmek için kullanılan söök öçtü deyimini de olumsuz anlamda kullanılan bir deyimdir.

Toplumunu meydana getiren bireyler arasında toplum içinde hoş görülme durumuyla karşılaşıldığında kadınlara da birtakım cezalar verildiği tespit edilen deyimler arasında görülmektedir. Kadının cezalandırıldığını anlatan çıçırkanakka bölöö/çıçırkanakka bölöö deyimleri bulunmaktadır. Bu iki deyim eşini aldattığı sanılan kadınların elbiselerini çıkartıp suya yatırarak cezalandırılmalarını anlatmaktadır.

Kadınların cezalandırılmasıyla ilgili olarak kocasına karşı yanlış yapan, kocasını beğenmeyen kadınların saçını kesip kısrağa ters bindirerek kadını ailesinin evine götürmek anlamından kullanılan çolok baytal kılıu/çolok baytalga mingizüü deyimleri de tespit edilen deyimler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada tespit edilen kadın konulu deyimlerin genel itibarıyla kadının olumlu yönlerini göstermektedir. Tespit edilen deyimlerden yola çıkılarak bir Türk boyu olan Kırgız toplumunda hem kadının toplum içinde önemli bir yere sahip olduğu hem de toplum içinde kadına değer verildiğini söylemek doğru olacaktır.

Kaynakça

- Aksan, Doğan. 2000. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Asım Ömer. 1988. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Arıkoğlu, Ekrem. vd. 2023. *Kırgızca-Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Bengü Yayınevi.
- Aydoğmuş, Erdal. 2019. "Kırgız ve Türkiye Türkçesi Deyimlerinde 'Kalp/Yürek'". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (4): 3126-3145.
- Aydoğmuş, Erdal. 2020. "Kırgız Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Deyimler (At ve İt Örneğinde)". *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası* 30 (2): 355-374.

- Biray, Nergis. 2005. "Kırgız Türkçesinde Deyimler ve Deyimlerin Sınıflandırılması Üzerine". *Fikret Türkmen Armağanı*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Boobekova, Kadiyan. 2013. *İnsan Davranışıyla İlgili Türkçe-Kırgızca Deyimler*. Bişkek: Avrasya press.
- Caparov, Şeralı. vd. 2001. *Kırgız Tilinin Frazelogiyalık Sözdüğü*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Cumakunova, Gülzura. 2005. *Türkçe- Kırgızca Sözlük*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Duman, Banu Gül, Oksana, Sorokina.2017. "Çuvaş Türkçesinde Göz İle Kurulmuş Deyimler ve Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması". *Dil Araştırmaları*. 21: 113-128.
- Egemberdiyev, Raimcan. 1979. *Frazelogizmi V Epose Manas*. Frunze.
- Eshkenov, Doolotbek, Muhittin Gümüş. 2023. "Kırgızca Deyimlerde Geçen Güzellik ve Güzel Görünüm İle İlgili Kültürel Algılar". *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 8(2): 209-229.
- Gömeç, Saadeddin. 1996. "Kagan ve Katun", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18(29): 81-90.
- Güngör, Ahmet. 2018. *Kırgızca Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Sonçağ Matbaacılık LTD.ŞTİ.
- Kırgız Tilinin Sözdüğü*. 2011. Bişkek: Avrasya Press.
- Naskali Gürsoy, Emine. 1997. *Türk Dünyası Gramer Terimleri Klavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orozobaev, Mayrambek. 2013. "Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Toprak Kelimesini İçeren Deyimlerin Kültürel Dilbilimi Açısından Karşılaştırılması". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 33: 207-220.
- Osmanova, Cüzökan. 1969. *İdiomı V Kirgizskom Yazıke*, Frunze.
- Roux, Jean Paul. 2004. *Türklerin Tarihi*. Çevirenler Aykut Kazancıgil, Lale, Özcan Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Şükürov, D. 1956. *Frazelogişeskih Soçetaniyah v Kirgizskom Yazıke*, Frunze,
- Türkçe Sözlük*. 2011. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Useev, Nurdin. 2014. "Kırgız Türkçesindeki Bazı Deyimleri Açıklamada Eski Türkçesinin Yeri Ya da Ara Arkaik Kelimeler" *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 37: 91- 96.

